

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De sarcofaag van Teuris

van Haarlem, W.M.

Published in:

APm: Allard Pierson mededelingen

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Haarlem, W. (2010). De sarcofaag van Teuris. APm: Allard Pierson mededelingen, 101/102, 8-11.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <http://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Willem van Haarlem

De sarcofaag van Teuris

Centraal in de tentoonstelling staat deze vrijwel unieke sarcofaag met zeldzame voorstellingen (afb. 2-7).

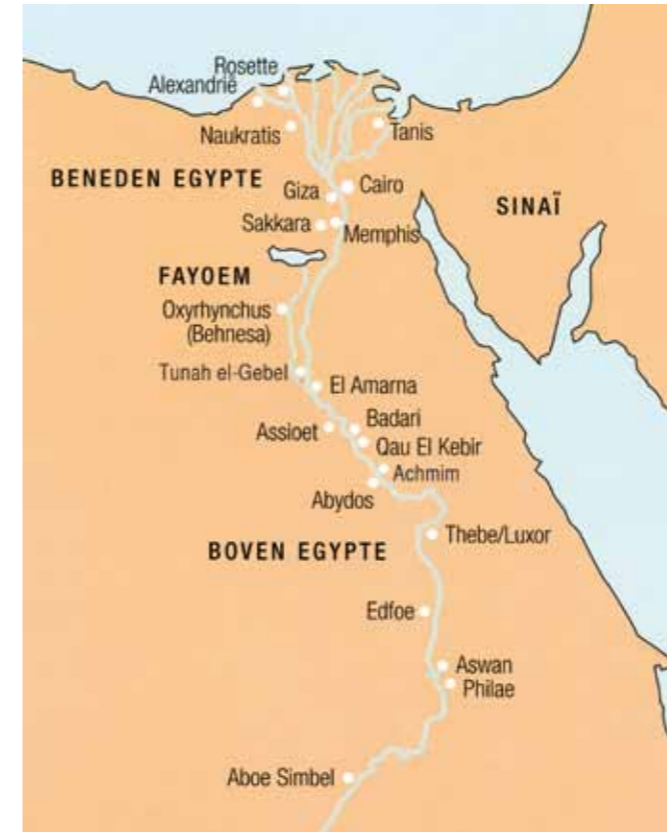
Hij was bestemd voor Teuris, de vergriekste vorm van de Egyptische naam Dioe-Hor. Deze voorname dame was waarschijnlijk afkomstig uit de nabijgelegen belangrijke stad Hermopolis Magna, waarvan het westelijker gelegen Tunah el-Gebel de bijbehorende necropolis was (afb. 1). Zo'n combinatie zie je veel in Egypte, waarbij op de oostelijke Nijloever de 'stad van de levenden' ligt en op de westelijke, waar de zon ondergaat, de 'stad van de doden'. Andere voorbeelden zijn Memphis en Sakkara en de Oost- en Westoever van Luxor. In Tunah el-Gebel zijn veel monumentale graven uit de Grieks-Romeinse tijd aangetroffen, vaak in de vorm van woonhuizen. Zij getuigen van het belang van de stad Hermopolis in die tijd. Onze kist moet uit een van die graven afkomstig zijn.

De kist dateert uit het midden van de tweede eeuw na Christus. Hij is in hout uitgevoerd, met daarop als 'grondverf' een laag stucco. Daaraan zijn in stucco gemodelleerde details als het hoofd en de handen en voeten toegevoegd. De oppervlakte is enigszins ontsierd door vochtplekken; opvallend is de hardroze hoofdkleur. Het plastische, als het ware uit de kist oprijzende hoofd, met opvallend grote ogen, draagt een voor die tijd typisch en modieus kapsel in Romeinse stijl met kleine krulletjes en een knot. Het museum bezit nog een aantal van deze hoofden, vermoedelijk ook uit Tunah el-Gebel, die echter losgeraakt zijn van de doodskisten waar ze ooit op zaten. Ook borsten, handen en voeten (met sandalen) zijn in reliëf weergegeven, net als de bloemenkrans die ze vasthoudt: een kenmerk van de

gerechtvaardigde overledene (afb. 2). Daarnaast draagt ze enkele sieraden. Op het onderste deel van het deksel staan onder elkaar de heilige ibis van de god Thot, de valk van Horus, en de baviaan, die eveneens bij Thot hoort. Naast de rol die Thot vervult bij het Dodengericht is hij ook de stadsgod van Hermopolis.

Op het stuk boven de voeten staat de godin Isis, die met een watervaas in iedere hand twee vogelfiguren met een mensenhoofd en menselijke armen van water voorziet. Beiden staan ze voor de 'Ba' (= de persoonlijkheid) van de overledene (afb. 3). Deze scène is het eerste wat Teuris ziet wanneer ze verder uit de kist oprijst: daarom is het voeteneinde ook zo hoog.

Op het hoofdeinde staat de Horusvalk, in dit geval de zonnegod Re-Haracht, met uitgespreide vleugels (afb. 7), die aan beide zijden geflankeerd wordt door respectievelijk de giergodin Nechbet en de slangengodin Uto en priesters. Op de achterkant van het voeteneinde staat de overledene als Osiris, getooid met een soort verencape ter bescherming (afb. 6). Hij staat hier in een deuropening met teksten als deurposten ter weerszijde, als het ware in staat en klaar om de kist te verlaten; een tweede reden om het voeteneinde zo ongewoon hoog te maken.

RECHTERKANT VAN DE KIST

De belangrijkste voorstellingen staan op de zijkanten van de kist. Op de rechterkant (voor de toeschouwer) zijn de scènes vrij conventioneel (afb. 2): van rechts naar links de gemummificeerde overledene op een baar, beweend door de godinnen Isis en Nephthys; dan de vier Horuszonen als leden van het college van rechters. Zij hebben hier een dubbelrol: zij pleiten ook voor de overledene als vertegenwoordigers van enkele van haar lichaamsdelen, namelijk de ingewanden, die onder hun hoede apart zijn gemummificeerd en opgeborgen in de zogenaamde *canopenvazen*. Zij zijn dus zowel rechters als verdedigers. De griffier Thot staat als volgende afgebeeld; aan weerszijden van de weegschaal de bedieners ervan, Horus en

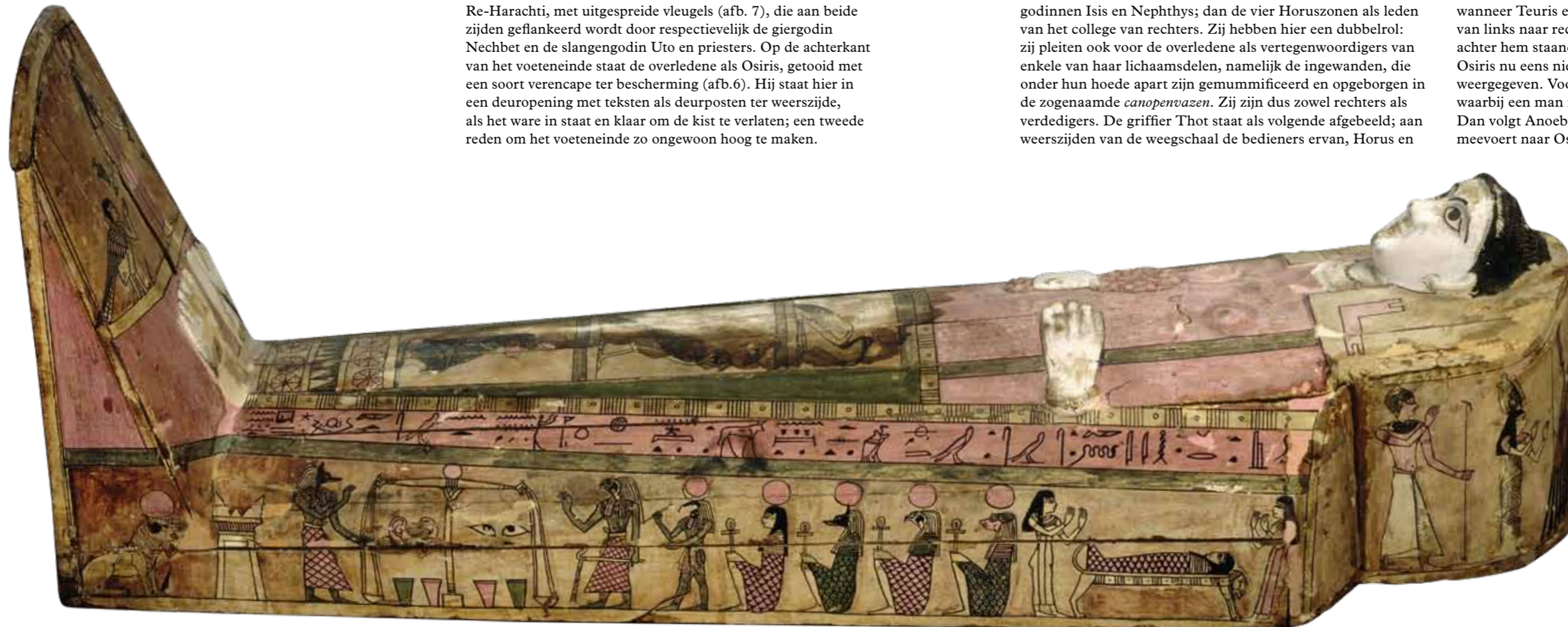
Anoebis. Dan staat er een wieroekaltaar tussen deze scène en het verslindende monster Amnet, dat door de kalmerende wieroekdampen nog even koest moet worden gehouden voor ze al dan niet mag toehappen (zie afb. 11 op blz. 7). Amnet is hier niet meer, zoals in vroeger tijden, afgebeeld als een mengvorm van krokodil, leeuw en nijlpaard, maar meer als een soort wilde hond of leeuw.

WEEGSCHAAL

De weegschaal zelf (afb. 4) ziet er bij nadere beschouwing wat minder gebruikelijk uit. Allereerst vallen een paar ogen en een paar oren op: deze staan voor de almacht van Re als voorzitter van de rechtbank Hij hoort en ziet alles, maar treedt hier verder in persoon niet op. Dan staan er vier vazen op de vloer, twee groene en twee rode, en zijn de weegschalen leeg, maar zijn ze wel in evenwicht. De groene vazen staan voor het goede in de overledene, de rode voor het slechte. De ogen en oren van Re hebben dit alles in aanmerking genomen, en omdat de weegschaal in evenwicht is, heeft dat tot een positief oordeel geleid. Deze enigszins abstracte voorstelling is uniek.

LINKERKANT (AFB. 5)

De voorstellingen aan deze kant behoeven wat meer uitleg. Het betreft een vervolg op de scènes aan de andere zijde, wanneer Teuris eenmaal het gericht heeft doorstaan. Hier van links naar rechts: de god Osiris zittend op een troon, met achter hem staand zijn echtgenote Isis. Opmerkelijk is dat Osiris nu eens niet, zoals bijna altijd, als een mummie is weergegeven. Voor hem staat een altaar met enige offergaven, waarbij een man in priestergewaad een plengoffer brengt. Dan volgt Anoebis, die de herrezen Teuris aan de hand meevoert naar Osiris, terwijl hij naar haar omkijkt (Pl. II op

afb. 1
Kaart van Egypte

afb. 2
Sarcofaag van Teuris. Haar hoofd, borsten en handen zijn in reliëf weergegeven. Zij houdt een bloemenkrans vast, het teken van de gerechtvaardigde dode. Rechterzijde, van rechts naar links: Teuris in opeenvolgende situaties tussen haar overlijden en het Dodengericht: als mummie op een baar en voorgeleid voor de weegschaal. Hout en stucco, 2de eeuw n. Chr. APM 7069.

achterzijde omslag). Horus begiet haar met een kan water als symbolische reiniging voor ze voor Osiris verschijnt. Rechts staat een rij goden klaar met allemaal een stuk stof in de handen. Dat is bedoeld voor haar voortbestaan: het staat voor kleding en bescherming, nodig wanneer de dode zich eenmaal van de mummiewindselen heeft ontdaan; die windselen hebben maar een tijdelijke functie, als een soort reiskostuum. Het zijn, van links naar rechts: Atoem in slangengestalte, maar wel met menselijke armen en benen; Hathor met de koeienkop; dan weer de vier Horuszonen; en de godin Nechbet met de gierenkop. In de kleding van de laatste zijn met enige goede wil nog resten van vleugels te ontdekken, een gebruikelijk attribuut voor deze godin. Volgende in de rij is de Benedenegyptische godin Uto met de slangenkop en de kroon van Beneden-Egypte. Hekensluiser is een merkwaardige figuur met een bedekt hoofd (in deze gedaante nergens anders voorkomend) en een grote houten sleutel in de hand. Dit stelt de Godin van het Westen (de Onderwereld) voor, die het hiernamaals voor Teuris komt openen. Het is verder nog het vermelden waard, dat veel figuren (niet alleen de mummie) kledij dragen, waarvan het ruitenpatroon waarschijnlijk wijst op het motief van de kralennetten, zoals die vaak op de mummie worden gelegd. Daarentegen dragen twee van de vier Horuszonen op de rechterzijde weer een verenkleed. In de teksten staan een gelukwens voor Teuris en een lofprijzing van Re.

STRUCTUUR EN TOTAALINTERPRETATIE VAN DE AFBEELDINGEN

Aan het 'totaalplaatje' van deze sarcofaag ligt een zorgvuldig uitgewerkt idee ten grondslag. De dode is als Osiris op het voeteneinde weergegeven, als dodengod aan de aarde en het graf gebonden. Aan het hoofdeinde staat daarentegen de zonnegod, als de daarna naar de hemel opstijgende Teuris. Beide verschijningsvormen en verblijfplaatsen zijn aan de overledene toegewezen. De scènes aan de rechterkant geven Teuris weer in opeenvolgende situaties of stadia tussen haar overlijden en het Dodengericht: als mummie op een baar, en voorgeleid voor de weegschaal. Teuris komt daar goed door en verschijnt dan als Osiris in de deuropening van haar graf op het voeteneinde van de kist. Op de linkerkant staat wat er vervolgens gebeurt: de onderwereld wordt voor haar geopend en gevolgd door een stoet goden wordt ze voor Osiris gebracht bij wie ze na reiniging wordt opgenomen. Ondanks de late datum van de kist zijn op deze manier de begrafeniskonventies van het oude Egypte hier nog volop van kracht.

PARALLELEN

Van sarcofagen en voorstellingen als deze zijn er maar weinig bekend. In Zawiyet el-Meitin, op korte afstand gelegen van Tunah el-Gebel, is een zeer nauw verwante sarcofaag gevonden, die uit dezelfde tijd dateert en toebehoorde aan een zekere *Didyme*; in dit geval is alleen haar Griekse naam gegeven. Deze sarcofaag heeft hetzelfde kleurenpalet als die van Teuris en ook de afbeeldingen erop komen grotendeels overeen, alleen is de weegscene nu wel 'ingevuld' met hart en veer en is de mummie opgebaard in een boot.

LITERATUUR

D. Kurth, *Der Sarg der Teuris*, Mainz 2000

G. Jurriaans-Helle, Goed beschermd op weg - De symboliek van een Egyptisch kralennet, in *Mededelingenblad Amsterdam* 100 (2009) 16-18

afb. 3
Isis giet water over twee Ba-vogels, die de persoonlijkheid van de dode weergeven. Voorkant van het voeteneinde van de sarcofaag van Teuris

afb. 4
De weegschaal met de oren en ogen van Re, de voorzitter van de godenrechtbank. De groene vazen staan voor het goede in de dode en de rode vazen voor het slechte. De weegschaal is in evenwicht en het oordeel over Teuris is gunstig. Rechterzijde van de sarcofaag van Teuris.

Summary

The wooden sarcophagus of the lady Teuris (APM 7069), dated 2nd century AD and found in the necropolis of Tunah el-Gebel, is extensively described and discussed. The images on the sarcophagus form a coherent narrative illustrating the course of the deceased from completed mummification through the Judgment of the Scales to her appearance as a justified being before Osiris, the King of the Dead, and entry in the netherworld. Several scenes are without parallel and, as such, shed interesting light on the changing ideas concerning the Judgment of the Dead and the afterlife in Roman Egypt.

afb. 5
Anoebis voert de herrezen Teuris naar Osiris, gezeten op een troon, en Isis. Verschillende goden dragen stukken stof aan om de dode te kleden. Linkerzijde van de sarcofaag van Teuris.

afb. 6
De dode als Osiris in deuropening, klaar om de kist te verlaten. Achterkant van het voeteneinde van de sarcofaag van Teuris.

afb. 7
Horusvalk die zijn vleugels beschermend uitspreidt. Hoofdeinde van de sarcofaag van Teuris.